

meneteledre még nem is. Utazásod harminchat órán át tartott. Repülőgéped megkerülte a Földet, majd vonat alakjában pontosan begördült a Központi Pályaudvarra, ahol, ha visszafelé negyvenhat évet késel, bombazápor fogad. (Igen, akkor te mínusz öt éves lettél volna, én, a nagy matematikus pedig mínusz hat.) Így élve túl a háborút, melyikünk az idősebb? És éppen úgy nem várt volna senki, mint ezerkilencszáznyolcvanöt őszén. A hosszú béke-kór közepe táján? Vagy vége felé? Esetleg a megbékélés idején? (Neved, útleveléd és anyanyelved is éppoly ellentmondásos volna házigazdáink szemében, fülében...) De mi a repülőtéren integettünk reményeink kattogó szárnyas kerekei után. A beéretlen búcsú szintelen-szagtalan bódulatában tértünk vissza az Ismeretlen Katona szomszédságába. Mi sem természetesebb, már vártál ránk. Ott, az Európáról elnevezett szállodában – valahonnan Európából. A negyedik világból, ahogy a sarokasztalnál a harmadik világ képviselőjének elbeszélte. Így újabb és valóságosabb hetet tölthettünk együtt a városban, amely közös hazánk, poliszunk lett – átmenetileg. A városban, amelyet leromboltak, nevéből, múltjától, emlékműveitől megfosztottak. Amelynek lakóit leöldösték vagy elűzték, s helyükbe – az ördögi tervek kupolacsarnokában – a feledés jeltelen emésztőgödreit telepítették. És amely halottaiból feltámadott... És nem halált jövendöl, hanem jövendőre tanít – minden ellenkező híresztelés dacára. Nem búcsúzkodtunk. Utazunk. Hol egyikünk harminchatórázik, hol a másikunk – elmásfelezve napjainkat, s rendre megfelevezve az összetorkolló utat. Hogy érezve lélegzetünket, győzzük a történelmi idő és tér határát. És egymást el ne késsük.

Varsó, 1985

Cs. Nagy Ibolya

Versemlékek Farkas Árpád halálakor

Cs. Nagy Ibolya
(1946, Budapest) irodalom-
történész, kritikus, szerkesztő,
József Attila-díjas

Hogy szerettei, a hozzá közelállók, az egészségi állapotát jobban ismerők lélekben fölkészültek-e Farkas Árpád halálára? Talán igen, de sokunk számára váratlanul ütött a megrendítő hír: meghalt a sepsiszentgyörgyi költő, kortárs magyar líránk egyik kivételes alakja. Ha ismerjük

valamennyire is a költészetét, ha vannak e poézisnek a memóriánkba vésődött emlékei, ez az utolsó metamorfózis, minden élő legvégső mozdulása, azonnal fellobbanthat valami fényt az emlékezetben – verseket, verssorokat, rímeiket, költői képeket: versemlékeket, emléktöredéke-

ket világítva meg. Ne keressünk ebben a virtuális bolyongásban semmiféle rendszert, ebből nem épül föl az alkotói életút kronológiája, még e líra nyomon követhető tematikai vagy eszmei rendje, alkotás-lélektani térképe sem. Az sem biztos, hogy ismert, „híres” versek között járunk, lehet, hogy ez csak a freudi mélyvilág, csak valamiféle akaratlan teszt: mit hozhat elő egy világhálón szertefutó mondat, most ez: február 7-én, 77 éves korában elhunyt Farkas Árpád.

Az első versvillanás, kései mű, persze, mégsem véletlenszerű, hiszen, ha elmúlás, halál, akkor: *Hol az eső összeér a havazással*. Mert a vers a most elért tér-idő költeménye, a kozmosz egy másik, kikerülhetetlen szeglete, amellyel eddig csak szemezett olykor, miként ebben a versében is a költő. Egy fenti világ megjelenítése – nevezhetjük Hargitának is –, hogy a metafizikai kapjon valamiféle tárgyias fogódzót, s elhelyezze a poétát a neki elhagyhatatlanul kedves, székelyföldi tájon is. „Miféle menetelés ez, / miféle mágia, / hogy nem vághatok magamnak új csapást, / mielőtt elérnök azt a kort, / hol az eső összeér a havazással, / s tejfehér ködökben úsznak el / álmodott kontinenseim, / s fehérre havazva be őket / én is örökre / elalszom” Nincs mondatvégi pont, a felsejlő jövő innentől ismeretlen, s a tőle való, a sorok közt bujkáló, finom hullámot vető riadalom is. Farkas Árpád lírájában nem találunk csokorba kötött elmúlás-verseket. Írt néhányat, talán jóval kevesebbet, mint ahányszor a képzelete, a víziói ahhoz a ködökben úszó tájhoz vitték, de nem barangolta be azt töviről hegyire, s most rémlik egy másik vers, az elmúlás groteszk-ironikus maga-mutogatása, fricska valaminek, valakinek: a *Békességet* című. Álomból riadva is ismerősek a sorok, a ritmusából kiakadó, szabálytalanul ugráló szív, a dübörgő-doboló mellkas, ahogy a költő érzi s írja: „hol szívkopolytú / tátognak, miként kóborló tyúk / vágott nyaka s kés utáni / levegőért esd délutáni / sanda,

méla mészárláskor”. Ez pedig a távolítás poétikája? Önvédelem a gunyoros, profanizáló énkép? Lehet.

A Farkas Árpád-poézis olyan erővel kapaszkodik, kezdettől s folytonosan a természeti világba, hogy annak szépsége vagy épp pusztító ereje nem csupán a metaforikus, szimbolikus versalkotás képi lehetőségeit-eszközeit kínálta fel, hanem a lírai realizmus és a jelképi, látomásos versbeszéd ölelkezésének vizuális formakészleteként is szolgált a költő számára. Ezt a kapcsolatot alátámasztják a költő tapasztalatai, érzelmi élményei; eredője az általa érzékelt, átélt – nem másodlagos módokon szerzett –, tanult élményvilág – a falusi gyermekkor kertje, udvara, állatai, növényei. Ahogy egy interjúban fogalmazott Farkas Árpád: neki nincs tájlírája: az „erdélyi tájat már túlságosan megcsócsálták”. Soha nem akart „tájköltő lenni”. A tájleíró az „akvarellfestészethez áll közelebb, és ezeket a hirtelen rögtönző ecsetvonásokat alkalmazni nem volt képességem. Talán volt ilyen vers is, igen, de az inkább köhögés, mint a szikla büszke orma, inkább vergődés, mint karcú fenyők hajladozása.” Se nem köhögés, se nem vergődés: a versek fénykép élességű, mégis éterizáltan tárgyitalan képekben festik a természet, a táj mozdulásait. Érzékek tombolását, a látás, hallás, ízlelés, a színek, formák, hangok tobzódását. Itt vannak például egy versfüzér gyöngyszemei: a *Dülőút*, a *Vágottas*, a *Dézsakút*, a *Lucernáskert* – mintha bibliai, szent helyek volnának, vagy az ókori világ csodáinak székelyföldi párjai. A lucernásföld *Szemirámisz kertje*: benne *búzán érő alma, kecskecsicsú szilva, pirosbélű vackor*, akár a babiloni kert legszebb növényei. A hegyek gyógyító, *kénes patakjai*, a *süllöngő keserűgomba szaga; bárányok csengői*, ahogy „fölhasogatják a völgyben összeállott levegőt”; *kancanyerítés*, a forrás halkán csilingelő „buborékgyöngyei”: a gyermekkor megőrzött természeti hangjai. A tapintható tárgyiasság és a képzelet egymásra vetítése: „sussanó salá-

ta-álmok”; „hagymafej-buzogányok”; a cserfa, amint „állá alá szorítja árnyékát”; az erdőben lelőtt madarak, mint *barna forgácsok* a földön, s a *ringó számóca*, mint a „favágók vére-cseppje”. A természet képei azt a költői univerzumot szimbolizálják, amely a megírandó, a poézis öröklétébe emelhető, a jövőnek versben megőrizhető szülőföld univerzuma: *rétek, tölgyek, a lelkekkel csordultig meglakott táj*.

Farkas Árpád felolvas: a számítógép monitorán egy éppen valahonnan érkezett, az Irodalmi Jelen háza tájáról származó videó rögtön megnyitott kockáin a költő lassan, töredezett hangon olvassa, inkább mondja néhány versét: de mintha már alig evilági hangot hallanánk, s tekintetet látnánk. Fellapozza *Az utolsó bányaoló* című versét is, amely Plugor Sándor felkavaróan szép rajzai, vergődő, kínlódó lovakat ábrázoló kötetillusztrációi mellett felejthetlenné tette a *Jegyenkör* című könyvet. A mű különlegesen erős érzelmi sugárzása, stilizációs ereje nyűgözi le az olvasót, s ezúttal a hallgatót is: ahogy egy vakon kerengő, az ember által örökös tárnamélyi sötétségre, a pusztulásig tartó munkára ítélt, *megalázott* ló gyötrelmesen emberi képzelettel és vágyakkal járja élete végéig a szörnyű köröket. A vers fölidézi a valamikori életet, világot már csak a benső érzékeivel észlelő állat *emberi* megindultságát; az emlékeiben, a valamiféle genetikus emlékezetben megvillanó, a bánya mélyére *odafentről* hullott valahai, ősidejű mezők és erdők felkavaró szépségű képét: „csak a köröttem zúgó milliárdéves / fűzigeget és lombuhogást hallgatom, / ó, mert micsoda hersegő, / harapnivaló kincsei / porlanak itt a világnak.” Ez a kitörölhetetlen emlék *habosítja* föl benne a *vért*, láttatja vele a már soha meg nem látható *földi fényt*: s lesz ez a kép a reménytelenül is vállalt lázadás gyönyörű jelképe: a költőé, a költészeté is.

E képzetkör tájairól fénylik föl (Reményik Sándor *Avarban* című költeményét is megidézve) az *Avaron*. Ez a vers valóban a legismertebbek

közül való, azóta szavalják ünnepeken, versenyeken, s teszik újságdalakra, amióta megszületett: fél évszázada. Lázadásvers, a csak azért is dac verse, egy kritikus véleménye szerint: a „tántoríthatatlan vállalás” kifejezője. Olyan lírai képalkotó remekmű, jelképi, metaforikus versépitmény, amellyel akkor is hirdethető, képviselhető volt ez a hajlíthatatlan „ethosz”, amikor épp ennek vállalása lehetett a legnehezebb: a hetvenes–nyolcvanas évek Romániájában. Az emberi akarat, a nehézségekkel való szembeszegülés, a bajokat, a megtiportást felülíró, mindenkori, bármivel szembeni küzdésvágy egyetemes példaverse. „Orra bukva az avaron, / és menni tovább mégis, / ébreszteni a nagyra nőtt, / de alvó jegenyét is, / nem hagyni, hogy a fenyvesek / zöld tűkkel beférceljék / mindazt, mi mítosztalan már, / de lelkiismeret még.”

A költő, a negyvenesztendő, áll a Temetődombon, a sír mellett: „utolsó nagyszülőm a halott”. A *Ha sírokon hajt ki a remény* alapképe: s amíg egy élet végének utolsó dramaturgiája szerint tisztességgel elrendezik a temetést, a költő, „fülelő gallyaknak” mondva, a maga életútjának számvetését intézi. Innen, a szülőhelytől indulóan, ide jutva vissza. S a magyar nyelv kifejezőerejének egyik különleges példájával, a félni és félteni személyes érzelmi helyzetét egyként tükröző *féltem* nyelvtani alakkal megmutatja egy hősietlenné csupaszított, félő ember és a közösséget féltő költő szülőföldnek hívott világegyetemét. „Leféltem szépen e negyven esztendőt”, s a „világ kitágult, kiöblösödött előttem föld s az ég, / Erdély szívéből messzi tengerekig és bolygókig / láttam, / s hogy nem kél föl többé a Nap: riadoztam érte; / s fénylett kincsekkel bévülről rakottan a bőröm, / bronzlott!, s ha ellenem vonuló kések pengtek, / élük, hogy kicsorbult, már őket is félttem; / remegtem a rétet: míg alszik, elhagyja a harmat, / a tölgyet: álmában kidöndül; / nem vennék észre nélkülem a dolgok, / ha vélük cso-